

SEYRAN SƏXAVƏTİN "Seçilməmiş əsərləri"

XX əsrin 60-70-ci illəri Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində, poeziya, nəsr və dramaturgiya tarixində keyfiyyətə yeni bir mərhələdir. Bu dövrdə milli və dünya ədəbiyyatındakı ən yaxşı ənənələrdən bəhrələnməklə bədii sənətkarlıq cəhətdən dəyərli əsərlər yazılmışdır. Bu dövrdə həyata bədii təfəkkür baxımından yanaşmaqla, fəlsəfi dərkə, milli mənəvi dəyərlərə köklənməklə yaranan əsərlər artırdı. Təkcə poeziyada deyil, həm də nəsrə belə poetik zənginlik bu dövrlərdə ədəbiyyata gələn, artıq bu ədəbi aləmdə tanınan qələm sahiblərinin əsərlərində üstünlük təşkil edirdi və oxucularda böyük maraq yaradırdı. Bu dövrdə Süleyman Rəhimov, Əli Vəliyev, İlyas Əfəndiyev, İsa Hüseynov... artıq Azərbaycan nəsrinin, Mikayıl Müşfiq, Səməd Vurğun, Rəsul Rza... poeziyamızın inkişafında böyük xidmətləri ilə ədəbiyyat tariximizdə imzalarını möhürləmişdilər. Yeni yetişən nəsillər - Elçin, Anar, Mövlud Süleymanlı... onların arxasınca gələn müfəssəl əsgərlər idi. Bəxtiyar Vahabzadə, Əli Kərim, Fikrət Qoca, Fikrət Sadıq, Xəlil Rza, Sabir Rüstəmxanlı, Vəqif Cəbrayılzadə, Ramiz Rövşen... Azərbaycan poeziyasına yeni bir abı-havə gətirməkdə idilər. Elə sənətkarlarımız var idi ki, həm poeziya və nəsrə, həm də dramaturgiyamızın, Azərbaycan teatrının inkişafında böyük xidmətləri ilə tanınırdı. B.Vahabzadə, N.Xəzri, N.Həsənzadə həm poeziya və dramaturgiyada, İlyas Əfəndiyev, Anar, Elçin... həm nəsrə və dramaturgiyada artıq öz dəsti-xəttilə tanınırdı. Yeni ədəbi nəsillər bu ənənələr üzərində inkişaf edirdi və bu Azərbaycan ədəbiyyatının uğurları idi...

Azərbaycan nəsrinin, poeziyasının və dramaturgiyasının inkişafında Seyran Səxavət də öz dəsti xətti ilə seçilirdi. "Qızıl təşt" əsəri, "Nekroloq" romanı, sənətkarlıq cəhətdən diqqəti cəlb edən poeziyası S.Səxavətin uğurlarıdır. Böyük sənətkarımız İsmayıl Şıxlı "Qızıl təşt" əsərinin tamaşa versiyasını yüksək dəyərləndirir. Bu povesti birnəfəsə oxumuş yazıçı iki dəfə də tamaşasına baxır və "hər iki dəfə də camaatın nəfəsini dərmədən, səhnədən deyilən sözləri dinlədiyinin şahidi olmuşam, Xanəhmədin qılıncdan kəskin atmacalarından sonra uzun müddət davam edən alqışlarını eşitmişəm. Sözlərin düzü, xeyli vaxtı belə səmimiyyətlə qarşılanan tamaşaya baxmamışdım. İlk dəfə idi ki, belə müşahidə olurdur - tamaşada ayaqüstə qalxıb yarım saata qədər səhnədəki-

ləri alqışlayan adamların sevincini unuda bilmirəm... ümumiyyətlə demək istəyirəm ki, həm povest, həm də pyes kimi "Qızıl təşt" əsəri sübut etdi ki, vaxtında yazılmış, cəsarətli əsərlərə həmişə böyük ehtiyacımız var" - deyir.

Özünün yazdıqlarının hamısına "dünyanın mən baxan tərəfdən görünən hissəsidir" - deyən Seyran Səxavət həyata baxışlarının orijinallığı, qələmə aldığı hadisələrdə qabartdığı problemlərin aktuallığı və yeniliyi ilə diqqəti çəkir. Onun poeziyasında sevincə yanaşı, bir acı da var. Bunlar adi acı, adi sevinc deyildir. Bu sənətkarlıq fərdiliyindən doğur. Qələmə aldığı hisslər, problemlər, böyük bir daxili inamın, təəssüfün, qəzəbin doğurduğu duyğular sevinc və acının vəhdətində verilir. Onun mövzuları uzaqlardan gəlir, yaşadığı həyatdan, mühitdən alınır. Və buna görə də doğmalıq, dərinliyi, sadəliyi və mürəkkəbliyi ilə maraq oyadır. Onun poeziyasında gül bülbül sevgisi, vəfa, sədaqət təbliğ olunmur. Onun yaradıcılığında yaşadığı dünyanın reallıqları və özünün yaşadığı aləm, keçirdiyi hisslər, fərh, qüdsə doğuran hadisələr, məqamlar poetik təfəkküründən keçirilir, əsərin mövzusu olur, daxili dünyası ilə həmahəngləşir, parlaq, duru, şəffaf şəh damçıları kimi ruhu oxşayır. O öz duyğularını ifadə edərkən obrazlı ifadələrində də təbiidir. Sevgi mövzusunda yazılan əsərlərdə bir sevdən ürək, sevgisi üçün döyünən ürək, həyəcan, daxili hiss və duyğular predmet üçün götürülən mövzunun içindən rüşənlənir. Seyran Səxavətin hələ keçən əsrin 60-cı illərində qələmə aldığı "Bizim arx" şeiri sevgi mövzusunda yazılmış gözəl, orijinal, poetik cəhətdən zəngin misralarla dolu poeziya nümunəsidir:

**O qızın bağçasında
Şırıldayan büllur arx,
Bizim bağçadan keçir;
O arx ilə həmişə
Bu bağdan o bağçaya
Ürək keçir, can keçir.**

"Qonşuda qız sevdən ürəyində yağ olmaz" xalq məsələsi yada düşür, ılıq bir nəfəs duyulur, mübhəm və səmimi, zərif, kövrək qəlbin çırpıntıları ilə zəngin bu şeirin hər bəndi aşağıdakı bənd kimi bədii cəhətdən qüvvətli, poetik cəhətdən düşündürücüdür, ruha, duyğulara təsir edir.

**O arx üstə yüyürüb
təngənəfəs gələndə
gəlişimi aparıb.
Bəzən o arxın üstə
onun adı dilimdə
danışmışam, gülmüşəm
-gülüşümü aparıb.
Qəlbimdən ulduz sayılı
naxışımı aparıb.
Bəzən də qırçın-qırçın**

**axışına baxmışam-
baxışımı aparıb.**

Orijinal, təkrarsız, daxilən poetik ifadə zənginliyi, ülvi bir məhəbbət sahibinin könül çırpıntılarındakı saflıq insanı qarşıyır. Lirik qəhrəman kimi sevvə-sevə, öyə-öyə, oxşaya-oxşaya, "qılığına girərək" müraciət etdiyi o "bizim arx"la insan kimi danışır, ona könlünü açır, həm ondan istədiyini, həm içindəki sevgi duyğularını gizlədə bilmir:

**Bir səhər su içəndə
onun dodaqlarından
bircə "hə" kəlməsini
qoparmağın qalıbdır.
Bir də mənim özümü
Onların bağçasına
aparmağın qalıbdır,
Bizim arx, ay bizim arx!**

Bu şeir keçən əsrin 63-cü illərində yazılıb. Seyran Səxavətin ədəbiyyat aləminə ilk qədəm qoyduğu illərə təsadüf edə bilər. Amma mükəmməl bir poeziya nümunəsidir.

"Utancaq məhəbbət" şeirində də bu sevgi - ədəbiyyatın ən böyük mövzularından biri olan UNSAN SEVGİSİ orijinal bir şəkildə ifadə edilir. Sənətdə doğulan "utancaq məhəbbət" "bir gözəlin baxışı ulduz-ulduz doğranıb dağılmışdı sinəmdə" orijinal deyildir. O utancaq məhəbbəti şair bədii təfəkküründə obrazlaşdırır, ona canlılıq verir, ona insan kimi baxır - hisslər, duyğular surətə çevrilir, bu çevrilmənin özündə bir orijinallıq var. Xitabın ən gözəl keyfiyyətindən istifadə etməklə müraciət etdiyi utancaq məhəbbətinin arxasında bir insan dayandığını oxucu duymaya bilməz. O utancaq, saf məhəbbətinin arxasınca qaçmır, lirik qəhrəman bir az özünü "ağır tutur", amma o ağır tutumun arxasında kövrək qəlb, o utancaq məhəbbət üçün sızıldayan ürək varlığını o misralarda yaşadır. Ömründən illər "sürünüb keçib", o utancaq məhəbbətə "heç bilmirəm hardasan" deyə müraciət edərkən məhz onun həsrətini çəkdiyini bəyan etmiş olur. Çünki bu gün - o sürünüb keçən illərdən sonra da onu axtarır:

**Bilsəm ki, yaşayırsan
dağlar gizlədib səni,
O pəhləvan dağları
yumruğumla əzərəm.
Bilsəm dənizlərdəsən,
mən bütün dənizləri,
dalğa-dalğa gəzərəm.**

Bu misralarda o utancaq məhəbbət həsrətlə xatırlanır, peşiman qəlbin çırpıntılarına sərt, soyuq rüzgar əsir, üşüdür oxucunu... o sevgi üçün dünyanı verməyə hazır olan qəlbin, nə vaxtsa əldən verdiyi o sevginin ağrı-acısını çəkən, bu gün həyatında bəlkə də o sevgini tapa bilməmiş bir insan taleyinin ağrı-acıları var... təəssüf hissi keçirən, heyfslənən, o böyük səadəti üçün çırpınan, bu gün onu geri qaytara bilsə bütün dünyanı ona qurban verməyə hazır olan şair "bütün bəşəriyyətin" "utancaq sevgisini" - saf, məsum sevgisini, lirik insani duyğuları ümumiləşdirir...

Seyran Səxavətin şeirlərində övlad sevgisi də, torpaq sevgisi də elə sözlərlə, elə bədii priyomla ifadə edilir ki, oxucu ruhuna təsir edir, bunlar təkrarsız ifadələrdir. "On dördü martda" şeiri də bu cəhətdən orijinaldır. 14 mart ola bilsin ki, şairin qızının doğum günüdür. Yanında ola bilməyən, bağrına basıb balasını doyuncə öpməyən atanın bütün çəkdiyi mənəvi iztirablar, həsrət, göynərti hopub bu misraların canına. İnsani duyğuların gözəlliyi, səmimiyyəti, oxucunun qəlbinin tellərini titrədir, nədənsə həmin gözəl günlərdə doğmalarının yanında ola bilməyənlərin dərini, qübarını "təzələyir". Bu həsrət:

**On dördü martda...
yanaqlarından ötrü quruyan
cadar-cadar
dodaqlarımı yalıyacam...
Ürəyimdə
üstündən bir qız uşağı tullanan
tonqal qalayacam,
Yaşıyacam-təzə şumlanmış
torpaq kimi,
Yun tək çırpacam təkliliyi
On dördü martda...**

İnsan oğlunun, bala sevgisi kimi müqəddəs hisslərlə dolu qəlbinin bütün narahatlıqları, gərginlikləri, göynərtiləri, yarımcılığı bu misralardadır. Sənətkarın böyüklüyü qələmə aldığı mövzunun bədii tempini yüksəltmək qabiliyyətindədir. Balasından ayrı düşmüş insan "tərk olunmuş yurd yeriyləm", "ocaq daşı kimi yanıram", "tərs adamların ot basmış yoluyam", "çomağı sınımış bomboş çoban əliyəm", "balası it-

miş quşam" - deyir və bu deyimlər itkidən, ayrılıqdan doğan insanın faciəsindən bəhs edən dəyərli bədii təsir qüvvəsinə malikdir... Seyran Səxavətin qələmində bədii cəhətdən qəliblənmiş misralardır.

Şairin "Ürək" şeirindəki poetika da güclüdür. Ürək mövzusunda nə qədər gözəl şeirlər oxumuşuq, efrədən dinləmişik. Seyran Səxavətin "Ürək" şeiri təkrarsız fikirlərlə zəngindir. Hələ çox qaranlıqları onunla birlikdə "yıxmalı" olacaq ürəyi ilə insan kimi rəftar edir, verdiyi suallar ("Nə tez başlamısan ağrımağa sən?", "Bir de, tuş gəlmisən hansı dərdə sən?"), müraciətlər, ona verdiyi təskinliklər, eyni zamanda ondan etdiyi xahişlər sənətkar incəliyinin, sənətkarlıq imkanlarının təzahürüdür. Diqqəti çəkən aşağıdakı misraların təhlilinə belə ehtiyac yoxdur. Çox aydın, çox səlis, çox gözəl bir poetiklik var, sarı simlərə toxunur...

**Əməlim səninki, eşqim səninki,
Məndə həsrət yaşar, o qoy ölməsin.
Demirəm, ağrıma, elə ağrı ki,
Anam dözümsüzdür, ana bilməsin.**

Dağlar mövzusu Azərbaycan poeziyasında geniş mövzudur. Aşıq ədəbiyyatında, dastanlarımızda "Dağ" "Dağlar" "Vətən", "Torpaq" anlamında da işlədilir. Seyran Səxavətin "Azərbaycan dağları" şeirində dağlar qüdrət, qüvvət, alınmazlıq, basılmazlıq simvoludur:

**Dağda dağ qüdrəti var, - deyib insan.
Siz deyən, nə zaman basılıb dağlar?
Buludlar qoynuna dolaşan zaman,
Sanki səmalardan asılıb dağlar.**

Küləklərlə döyüşəndə göylərə "boyun əyməyən", əsrlərlə, yaranandan üzü bəri qar, boran, çovğun görmüş bu dağların yaşıl, güllü-çiçəkli sinəsini xalça bilir, gümüş kəmərkimi qoynunda qıvrılan yollarını sevir, yer kürəsinin "maralı dağlar"da payına düşən vətən dağlarına necə böyük bir ürəklə bağlı olduğunu dilə gətirir:

**Sinəndə tələsik bir addım atdım,
Yavaşıdım, göy otu əzməyəm gərək.
Vətəni gəzməşəm mən addım-addım,
Qürbətdə qarış da gəzməyəm gərək!**

Doğulduğu, qoynunda böyüyübü dağları, kəndi, eli-elatı sevdən S.Səxavət gözəl şeirlərini də elə o kənddə, dağlar qoynunda yazıb, yaşadığı o dağların möcüzəsini görüb, vurğunu olub, ilk şeirini də kənddə yazıb, nəsr əsərlərini yazmağa başlayanda da əslində kəndiylə "salamələykim"i kəsməyib...

(ardı gələn sayımızda)

Pənah, Gülxani